

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

A TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİ
UZUN TEZİ

CUMHURİYET'İN İKİ YÜZÜ

Rehber Öğretmen: Arzu ÜNAL

Öğrencinin adı: Özlem Eda

Öğrencinin soyadı: BAŞALMA

Öğrencinin Numarası:

D1129087

Sözcük Sayısı: 3903

Araştırma sorusu: Erendiz Atasü'nün "Dağın Öteki Yüzü" adlı yapıtında anlatım tekniklerinden kutupluluk ilkesi, temel sorunsalın yansıtılmasında nasıl etkili olmuştur?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslar arası Bakalorya Programı A Türk Dili ve Edebiyatı dersi kapsamında hazırlanan bu uzun tez çalışmasında, Erendiz Atasü'nün "Dağın Öteki Yüzü" adlı romanında anlatım tekniklerinden kutupluluk ilkesinin nasıl kullanıldığı incelenerek temel sorunsalın yansıtılmasında bu teknikten ne şekilde yararlandığı sorusu yanıtlanacaktır. Bu doğrultuda yapıttaki zıt kutuplarda yer alan figürlerin iç gerçeklikleri, kavramlara bakışları kutupluluk ilkesi temelinde çözümlenecektir. Çalışmanın giriş bölümünde, yazarın olay örgüsünü şekillendiren yaşam öyküsüne ve yapıttın atmosferini belirleyen toplumsal değişim sürecine ilişkin bilgi verilecektir. Bunun yanı sıra, kullanılan kutupluluk ilkesi açıklanacak ve yapıttaki işlevi tartışılacaktır. Çalışmanın ikinci bölümü, ara başlıklar altında figürlerin kavramlara getirdikleri farklı yaklaşımlar irdelenerek giriş bölümünde belirtilen tez savunulacaktır. Sonuç bölümünde ise, yazarın, kutupluluk ilkesi aracılığıyla toplumsal değişim sürecinin bütününe nesnel bir gözle yansıtmaya çalıştığı tezinin doğruluğunun tartışılmasıyla çalışma tamamlanacaktır.

(126 Sözcük)

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	4
2. FİGÜRLERİN ZIT KUTUPLARDAN KAVRAMLARA BAKIŞI	6
2.1. İdealizm	6
2.2. Evlilik ve Aile	11
2.3. Savaş.....	14
2.4. Vatan.....	18
3. SONUÇ.....	21
4. KAYNAKÇA	23

Araştırma Sorusu: Erendiz Atasü'nün "Dağın Öteki Yüzü" adlı yapıtında anlatım tekniklerinden kutupluluk ilkesi, temel sorunsalın yansıtılmasında nasıl etkili olmuştur?

1. GİRİŞ

"Karşıtlıkları belirtmeden "bütünü" ne yaratabilmek, ne aktarabilmek mümkün. Yaşam pek çok karşıtlığın bileşimi. Sanıyorum kitapta kurgulanan da bu: Yaşamın karşıtlıklardan oluşan yapısı."

Erendiz ATASÜ

Feminist yazarlarımızdan Erendiz Atasü, ilk romanı "Dağın Öteki Yüzü" aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun küllerinden Türkiye Cumhuriyeti'ni doğuran kuşakların iç dünyalarını yansıtmaktadır. Yapıt, cumhuriyetçi ilk kuşağı temsil eden yazarın annesi ve ailesi üzerine kuruludur. Annesinin ölümünün ardından ondan kalan mektuplardan yola çıkılarak yazılan bu roman, bir biyografi olmamakla birlikte tam bir kurmaca roman da değildir. Elindeki gerçek malzemeleri hayal gücünde beliren kişiler ile birleştirerek Cumhuriyet'in yakın tarihini anlatan Atasü tarihi yalnızca fon olarak kullanmamaktadır. Öyle ki, tarihi olaylar figürlerin düşünceleri biçimlendirmekle kalmamakta olay örgüsüne de yön vermektedir.

Kurtuluş Savaşı'nı kazanan ve Cumhuriyet'in temelini atan Kemalist kuşağın bir temsilcisinin, Vicdan Hayreddin'in, kızı olan anlatıcının; ailesini aramak için çıktığı serüven, Cumhuriyet'i anlaması ve kendisini bulmasıyla sona ermektedir. Gerçek ve kurmacanın iç içe geçtiği yapıt incelendiğinde, yazarın amacının bir tarihi olduğu gibi aktarmak değil onu sorgulamak olduğu anlaşılmaktadır. Kavramları karşıtıyla birlikte

vererek bütünün anlaşılmasını sağlayan Atasü kutupluluk ilkesini yapıtın ana ilkesi konumuna getirmektedir.

Okuyucuyu bir kutba ulaştırmak için onun zıt kutbunu gösterme yolunu seçen Atasü hayatın karşıtlıklardan oluşan karmaşık yapısını ve kutupların birbirini destekleyen bütünlüğünü göstermektedir. Bu amaçla, anlatıcının yolculuğu boyunca; üç kuşak arasındaki çelişkiler, Kemalizm'in zamanla uğradığı değişim ve Cumhuriyet'in öteki yüzü yansıtılmaktadır. Yıllar ile birlikte değişen toplumsal yapının kuşaklar arasında yarattığı zıtlıklar da anlatıcı, annesi ve anneannesinden oluşan üçgende görülmektedir.

Her bir figürün toplumun farklı bir bölümünü yansıttığı "Dağın Öteki Yüzü'nde", figürlerin kavramlara değişik yönlerden bakışları okuyucu düşünmeye sevk etmektedir. Her kavram karşıtıyla verilmektedir: "*yaşlılık-gençlik, yaşam-ölüm, sadakat-ihanet, nezaket-kabalık, cesaret-korkaklık, ülkücülük-gerçekçilik*". Bütün bu karşıtlıklar ise yapıtın başlığında toplanmaktadır: "Dağın Öteki Yüzü".

Cumhuriyet'in ilk yıllarının görünen ve görünmeyen yönlerine ayna tutmaya çalışan Erendiz Atasü, bunu anlatım tekniklerinden kutupluluk ilkesi ile sağlamaktadır. Atasü'nün uyguladığı kutupluluk ilkesi romanın düşünce içeriğini iki kutup oluşturacak biçimde işlemektir. Batı roman geleneğinin adeta klasik bir kuralı olan bu ilke farklı

görüştüğü kişilerle sohbeti ile ya da Dağın Öteki Yüzü'nde sıkça karşılaştığımız gibi karakterlerin karşılaştırılması ile de verilmektedir.

"Canlıyım ve özgürüm! Acılı ve kanlı ülkemle, zavallı ve acımasız ülkemle –yangın yeri- ne büyük çelişki var aramda! Ben bu çelişkiden yaratıldım!" (Atasü,262)

Anlatıcının "kuşakların çelişkilerden oluştuğunu" belirtmesiyle son bulan yapıtın yarattığı kutupluluk, okuru da örgüye katmakta ve okur için kutuplardan birinde yer alma olanağı sağlamaktadır.

Erendiz Atasü Cumhuriyet sonrası dönemin zıt kutuplarını bir yap-bozun parçaları gibi "Dağın Öteki Yüzü" yapıtının içine serpiştirmiştir. Bu çalışma, Atasü'nün oluşturduğu parçaları toplayarak bir bütüne ulaşmaya çalışacaktır. **Erendiz Atasü'nün "Dağın Öteki Yüzü" adlı yapıtında kullanılan anlatım tekniklerinden kutupluluk ilkesinin, temel sorunsalın yansıtılmasında nasıl etkili olduğu** sorusunun yanıtını ortaya koymak hedeflenmektedir. Çalışmada öne sürülen tez ise, karşıtlıkları belirtmeden bütünü görebilmenin mümkün olmayışıdır. Karşıtlıklar, bütünü göstererek okuru yapıtın ana sorunsalına götürebilmenin bir yoludur. Erendiz Atasü'nün kutupluluk ilkesini temel alan "Dağın Öteki Yüzü" adlı romanından yola çıkarak, yalnızca üç farklı kuşağın değil farklı figürlerin de değişik bakış açılarına ve değişik yüzlerine ayna tutulacaktır.

Figürlerin farklı bakış açılarının irdelenebilmesi için kavramlar başlıklara ayrılarak incelenecektir.

2. FİGÜRLERİN ZIT KUTUPLARDAN KAVRAMLARA BAKIŞI

2.1. İdealizm

İdealizm ya da diğer bir ifadeyle ülkücülük; insan zihninde tasarlanan, kişiyi harekete teşvik eden yüce, mükemmel ve ulaşıldığında büyük bir haz oluşturacak hedeflerin belirlenmesi demektir. Bu yüksek idealler; ucunda bulunan amaç, onun için gösterilen arzu ve harcanan emek sayesinde bireyin daima canlılığını korumasını sağlamaktadır. Bir kamçı gibi insanı bir adım daha ileriye götürebilmenin aracı olan idealler doğrultusunda insan, hayatına yön vermektedir. Bu nedenle, olay örgüsünde insanın iç dünyasının belirleyici olduğu "Dağın Öteki Yüzü" yapıtı da ideallerin çevresinde kurulmuştur.

Toprağı sömürgeci devletlerin pençelerinden çekip kurtararak Türkiye Cumhuriyet'ini kuran Mustafa Kemal Atatürk'ün idealleri vatanın dört bir köşesine ulaşan bir meşale görevi görmektedir. Öyle bir meşale ki düştüğü her yüreği sonsuz bir ışıkla aydınlatmaktadır. Yapıtın ana karakteri Vicdan da "*Biz her zaman, Türk milletinin menfaatini kendimizinkinden önce düşünmek durumundayız. Çünkü, en akıllı yol budur.*"(Atasü, 95) diyen Atatürk'ün ideallerini benimsemektedir. Bu, Vicdan'ın "*Gazi'nin "asri Türk*

kadını" fikrine etten kemikten örnekler yaratma gayesini kavradım. Bu gayeye hizmet ediyorum; ve bunun ordu, vergi, maarif, dâhili teşkilatlanma kadar önemli olduğunu biliyorum."(Atasü,235) cümlelerinden anlaşılmaktadır. Vicdan bu idealine öylesine bağlıdır ki ne İngiltere'nin baloları ne de yakışıklı İngiliz subaylar onun yolunu değiştirememektedir. O, gençlik yıllarında alevlenen bedenin ateşini dahi söndürerek yalnızca ulvi gördüğü ideali, vatani, için çalışmaktadır.

Vicdan'ın can dostu, en yakınındaki insan Nefise ise onun ideallerinden çok uzak olan karşı kutuptadır. Zaten benimseyemediği vatani için yüksek idealler ona göre değildir; o, muhafazakâr hayatından sıkılmış ve yeni aşklar arayan genç bir kızdır. Vicdan'ın *"Sen Türkiye Cumhuriyeti'nin kızı, emperyalist İngiliz ordusunun bir subayıyla izdivacı nasıl düşünürsün?"*(Atasü,64) şeklindeki sert uyarısı bile Nefise'yi etkilememektedir. Nefise, ülkesini ileriye götürecektir büyük hedeflere bağlanamayan ve çoğu zaman bencilliğine yenik düşen bir bireydir Vicdan'ın aksine.

Yalnızca yakın arkadaşlar değil iki kardeş bile aynı ideallere körü körüne inanmamaktadır. Birbirinden farklı oldukları defalarca tekrarlanan Reha ve Burhan idealler konusunda da iki zıt kutup oluşturmaktadır. Burhan ideali her ne olursa olsun büyük bir aşkla onun peşinden giden ve duygularını sonuna kadar yaşayıp onu savunabilen insanları yansıtırken Reha ise

herhangi bir hedefin rüzgârına kapılıp bütün gücünü onun için harcayabilecek bir figür değildir. Savaşan askerlerin yenilmez cesareti ve inancı Reha'da yerini çekingenlik ve boşluğa bırakmaktadır. *"Reha kardeşine özenirdi; Burhan her zaman haklılığını vurgulayan duyguları nereden bulurdu? Oysa, Reha ne öfke ne kin duyabiliyordu."*(Atasü,105)

Kendi iç dünyasıyla meşgul olan Reha, Kemalist kuşağın çoğunda hâkim olan idealizmi anlamlandıramamaktadır. *"Onların kendilerini mevcudiyetlerinin dışındaki bir davaya koşulsuz adayabilmeleri, Reha'nın anlayabileceği bir şey değildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin istikbali, ışıltılı aydınlığını Reha için pek çabuk yitirmiş"*(Atasü,113) Hayatı boyunca bu düşünceyi benimseyen Reha, 'dava adamı' olmaktan çok uzak bulunduğu kişiliği nedeniyle bir süre sonra kendini değersiz hissetmeye başlamaktadır. Öyle ki yaşadığı süre boyunca hiçbir amacı olmadan yaşadığının ve hiçbir iş başaramamış olduğunun farkına varır. İdealist insanların dinamizminden uzak, bir insandan çok amaçsız bir iskelet yığını halini almaktadır. Yaşamının son günlerinde bu ayrımı belirginleştiren zihni ise açıkça görünen duruma katlanamamaktadır: *"Yaşamında gerçekten şerefli bir iş başaramadan, kahramanlığın baş döndürücü iksirini bir kez olsun tadamadan, güçsüz ve sefil bir ölümle ömür defterini kapatmak ne acıydı... Kendine ölesiye acıyor, kötü kaderine lanet ediyordu."*(Atasü,122) Reha figürü yardımıyla, büyük ideallerin temelinde kurulan Türkiye'nin Kemalist kuşağının tersine hedefsiz yaşayan insanların sonu gösterilmektedir.

Kardeşlerinin aksine, Vicdan ve Burhan sahip oldukları tutku sayesinde şiddetle bir hedefe bağlanmaktadır. Tek bir farkla: İkisinde de var olan bu güçlü alev zıt kutupları aydınlatmaktadır. *"Tutku... Dayımın ve annemin varlıkları sanki parlak alevlerden ibaretti(...) Annemin tutkusu zamanla içsel ortamının kararması pahasına yaratmaya, dayımınki sahip olmaya yönelikti."*(Atasü,185) Tek bir kavram, tutku, farklı bedenlerde tamamen zıt anlamlara bürünmektedir. Vicdan'ın her şeye rağmen vatanına yönelttiği hayatına karşın Burhan vatanına rağmen cebine yönelmiştir hayatını. Bu nedenle, Vicdan çok sevdiği ve kendine benzettiği kardeşini tanıyamaz hale gelmektedir. Değişen zamanla birlikte Burhan'ın bakış açısı da değişmektedir: Askerlik yıllarında vatanını savunmayı hedef edinen Burhan son zamanlarda yalnızca cepteki paraya ve görünürdeki makama bakmaktadır. *"Gözünü hırs bürümüş bir meslek erbabı. Hani o idealist Burhan, bakışları kıvılcımlı genç subay. Şimdi, maddi gönence ve güce duyulan sınırsız arzu tehlikeli bir yangın tutuşturuyor gözlerinde."*(Atasü,172)

Mevki sahibi olmak için pis oyunlar oynayanların dalkavukluğunu yapan bir sınıfı temsil etmektedir Burhan Vicdan'ın gözünde. Yalnızca Vicdan değil Vicdan'ın eşi Raik de Burhan'ın kişisel ideallerinin ülkesinin önüne geçmesini kabullenememektedir. *"Elbette egemenliğin bir kısmını Amerikalılara devrediyor iktidar!(...) Ülke ve bizler için hiçbir şey. Belli bir*

sınıf çok şey kapacak."(Atasü,180) Burhan ise buna gerçekçilik diyerek gününü kurtarma amacıyla "*Atatürk'ün devrimleri buraya kadar!*"(Atasü,193) diyerek Atatürk'ün yarattığı idealist kuşaktan sıyrılmaktadır. Bu nedenle, Vicdan ve Burhan hedefleri nedeniyle yollarını ayırmakta ve farklı pencerelerden baktıkları birbirlerinin hayatlarına ancak misafir olabilmektedir.

Çevresindeki ve hatta ailesindeki bütün değişimlere karşın Vicdan Ata'sının yarattığı idealizmi kalbinde canlı tutarak yaşamaktadır. O kuşağı oluşturan bütün parçalar kopup zincir dağılıncaya kadar Vicdan, vatanın ideallerini kendisine verilen bir görev olarak benimsemektedir. Raik bu durumu şu yakınmasıyla belirtmektedir: "*İşini benden çok seviyorsun.*"(Atasü,250) Öyle ki Vicdan kendi isteklerini ve ihtiyaçlarını karşılamayı ideallerine yapılan bir aldatma gibi görmektedir. Vicdan'ın annesi Fitnat Hanım gibi bir millici bile fırsatçılık yapmaya çalışırken Vicdan böyle bir şeye izin vermemektedir. "*Kişisel çıkarını aile sorumluluğuna, aile çıkarını memleket davasına feda eden bir idealist kızın.*"(Atasü,230)

Vicdan'ın bu ateşli idealizmi kuşaklar değiştikçe anlamsızlaşmaya başlamaktadır. Savaş ve sefalet yaşamış bir kuşağın bir hedefe bu denli bağlanması ve amaçları için savaşması daha sonraki kuşaklar için bir şey ifade etmeyecektir. Onların iliklerine kadar hissettikleri duygular yerini daha sığ ve politik çıkarlara bırakmaktadır. Vicdan'ın kızı annesinin bu

körce bağlanışını ve kendi hedeflerini *"bu kadınların ve kuşağının idealizmleri aynı hamurdan değildi. Aşırı duygucu ama yeterince bilinçli değil! (...) Annemin ve benzerlerinin içselliklerinde sonuna dek yaşadıkları bir şeydi politika; oysa bizlerin içsel yaşantılarımız yok olma noktasına indirgenmek üzereydi, politikayla uğraştığımız günlerde."*(Atasü,203) diyerek karşılaştırmaktadır.

2.2. Evlilik ve Aile

Toplumun en küçük yapıtaşı olan aileyi oluşturmak için atılan evlilik adımı her bireye göre ayrı anlamlara bürünmektedir. Bir imzanın çok ötesinde olan evlilikten beklentiler de bireyin kişiliğine bağlı olarak belirlenmektedir. Evlilik; kimisi için sıcak bir yuvada huzurlu yaşamın anahtarı iken, bir başkası için toplumdaki statünü belirlemenin bir parçasıdır. Duygu ile mantığın savaşı sonucunda kazananın ağır bastığı evlilik oyunu, her birey için farklı sonuçlara gebe olabilmektedir.

Dağın Öteki Yüzü'nde birbirinden zıt karakterlere sahip olan figürlerin evliliğe bakışları ve evlilikten beklentileri de farklı kutupları yansıtmaktadır. Kurtuluş Savaşı sırasında evinin direğini kaybetmiş bir Anadolu kadını, Fitnat Hanım, sefalet içinde geçirdiği savaş yıllarından sonra ikinci bir evliliği tek çıkış yolu olarak görmektedir. Mücadele döneminde koruyup kolladığı çocuklarının bakımı yalnız bir kadın için çok ağır yüküdür. Bu nedenle, ikinci evliliğini herhangi bir sevgi bağı olmadan- ki yaşadığı

dönemin koşullarında kendisinden çok yaşlı olan Hayreddin Bey ile yaptığı birinci evliliğinin de temelinde sevgi bulunmamaktadır- zorunlu olarak yapmaktadır. Tek başına bağımsız olamayan ve geçim sıkıntısı altında ezilen Fitnat Hanım için evlilikler hayatını devam ettirebilmek ve belki de zenginliğin kapısını aralamak demektir. Annesinin bu düşüncesi karşısında okumuş ve belli bir bilince ulaşmış Vicdan dağ gibi dikilmektedir. Vicdan için duygusal bir bağın işareti olan evlilik cüzdanına asla para bulaşmamalıdır. Yapıtta yer alan bu kutupluluk Fitnat Hanım'ın gözünden bu şekilde yansıtılmaktadır : *"(...)kızının bir zengine varmasında çeşitleniyordu düşleri. Oysa Vicdan kendisi gibi bir parasız yatılıyı bulmuştu koca diye! Riyaziye muallimi Laz Raik! Zengin olması mümkün mü bu adamın?"*(Atasü,229)

Anne- kızın bu zıt görüşlerinin yanında Burhan ve Reha da evlilik kavramına zıt pencerelerden bakmaktadır. Hırslarının kölesi haline gelen ve hayatını tutkuları üzerine kuran Burhan, evlilik kararını da işine ve toplumdaki statüsüne uygun bir şekilde vermektedir. Yaşamında tek önceliğinin işi olması, onu, aşkı bir kenara bırakarak sevmediği bir kadınla evlenmeye itmektedir. *"Taşrada vatan vazifesi ifa edecek bir subaya uygun bir eş değildi. Burhan, işini kadınlardan üstün tutan erkeklerdendi."* (Atasü,109) Aşırı duygusal ağabeyi Reha içinse evlilik aşkın alevi üzerine kurulmalıdır: Hercai gönlüyle aşkla bağlandığı Yıldız'ı eşi olarak hayal etmektedir. Diğer bir ifadeyle, Burhan için evlilik duygusal bağdan sıyrılmış

bir görüntüden ibaretken, Reha için aşk denizinde sevdiğiyle çıktığı bir gezintidir.

Genliğinde böyle düşünen Reha, aradığına ulaşamamaktan usanmakta ve annesinin bulduğu varlıklı bir Doğulu kadınla evlenmektedir; fakat Reha'nın sessiz, sakın ve duygusal iç dünyası; kara yağız gelin için çok bunaltıcı ve kırılgan gelmektedir. *"Sonu dayağa da varsa, ağız dolusu kavga etmeyi özlüyordu. Anasının babasının evinde ve ilk evliliğinde böyle görmüştü"*(Atasü,119) Gelinin yetiştiği Doğu kültürüne çok yabancı bu adam, kadının evlilikten beklentilerini karşılayamamaktadır: *"Reha için evlilik Sevre porseleninden bir vazoydu; oysa karısı toprak kaplara alışıktı."*(Atasü,120)

Evlilik anlayışlarındaki kutupluluklar dolayısıyla figürlerin aile kavramına ve aileye bakışları da çok çeşitlidir. Bu nedenle, aynı ailede büyümüş Vicdan ve Burhan'ın kurduğu iki aile birbirinden kesin çizgilerle ayrılmaktadır. Vicdan, aşk üzerine kurduğu küçük yuvasında huzuru ve mutluluğu, eşi Raik ile uzlaşmacı bir yol izleyerek bulmaktadır. İlişkilerinde 'evin reisi' gibi bir kavram olmadığı gibi ikisinin de verdiği ödünler sayesinde yıllarca hiç teklemeyen ve sevgi dolu bir aile kurulmaktadır. Özverilerinin sonucunda hiçbir maddi karşılığı olmayan bir yuva yaratmaktadırlar: *"Kuşkusuz mutlu bir evliliği onlarınki... Eşitlikçi bir evlilik"*(Atasü,197) Böyle bilinçli ve huzurlu bir ortamda yetiştirdikleri kızlarıyla birlikte aile bağlarını iyice

güçlendirmektedirler; sevgi ve ilgiden mahrum kalmayan Vicdan'ın kızı; ailesine son derece bağlı, saygılı, sevgili ve ailesinden belli bir görgü almış bir birey olarak hayata atılmaktadır. *"Dar ama çok sağlam bir ortamda yetiştirilmişim, üç kişilik ailemizde."*(Atasü, 201)

Bu denli birlik olmuş bir ailenin ardından Burhan'ın ailesi ise uçurumun diğer ucunda bulunmaktadır. Sevmediği bir kadınla evli olduğu ve doymak bilmeyen tutkularına "Hayır!" diyemediği için mutluluğu ailesinin dışında, başka kadınlarda aramaktadır. Eşi ise evlilikleri boyunca çeşitli eziyetler ve kısıtlamalarla aldatılmanın öcünü almaya çalışmaktadır. Ailelerinin temelinde birbirini güçlendirmek yerine sürekli birbirinden çalan ve ikisini de çürüten bir ilişki bulunmaktadır. Böyle bir güç oyununa sahne olan evliliklerinde her şey yapmacıktır ve Burhan sevgisizliğinin bedelini parayla ödeyebileceğine inanacak kadar sığ düşünmektedir. *"Ailesine karşı ödevlerini yerine getirdiğine kendisini inandırmıştı. Asla terk etmemek... Hiçbir işe yaramamıştı tabi..."*(Atasü,185)

Vicdan'ın maneviyatla dolu ailesinin aksine Burhan'ın sevgisiz ve soğuk duvarlarla çevrili ailesinde en çok, ebeveynlerin kavgalarının ortasında büyümüş çocuklar zarar görmektedir. Sağlam bir kişiliğin oluşmasını sağlayan aile ortamı yaratılmadığından Burhan'ın oğulları ile Vicdan'ın kızı iki zıt kutbu yansıtmaktadır. Burhan'ın oğulları sahte varsıllık içinde yaşarken hiçbir değere sahip olmayan paragöz bireyler haline gelmektedir. *"Oğulları tüm yaşamına el koymuş, varsıllığını emiyorlardı. Omuz başında*

karısının hiç yorulmayan tehditkâr suskunluğu ve dört bir yandan saldıran oğulları...”(Atasü,184)

2.3. Savaş

Savaşların küle çevirdiği topraklarda doğan kuşağın her bireyi için savaş ayrı bir yıkım demektir. Birinci Dünya Savaşı'nın dünyanın dört bir yanına götürdüğü barutun kokusu henüz dağılmadan Anadolu'da kurtuluş mücadelesi baş göstermektedir. Cephenin dışında bütün vatani saran bu savaş görüntüleri büyük-küçük, kadın-erkek demeden bütün halkın hafızalarına kazınmaktadır. Savaş süresince insanları esir alan savaş psikolojisi ne yazık ki mücadelenin sonunda da kolay kolay silinememektedir. Osmanlı'nın çöküşüyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin aydınlarını konu alan "Dağın Öteki Yüzü" yapıtında da savaş, kendini sürekli hatırlatan bir olgu durumundadır. Eserin başından sonuna kadar hissedilen figürlerin ürkek, silik ve tutuk davranışlarının altında savaşın yarattığı tedirginlik yatmaktadır. Nefise'nin mektubunda da savaşın bu tedirginliğinin atlatılmadığı anlaşılmaktadır: "*Oysa İngiltere kırlarında, mehtapta yürürdük, hatırlıyor musun? Cambridge ne kadar emniyetliydi...*"(Atasü, 43) Böyle bir kurtuluş mücadelesinin evlatları da bir yandan savaşa oldukça tepkilidir öbür yandan ise olası bir savaşa karşı tetikte beklemektedir. Toplum ve vatani felakete sürükleyen savaş her figür için ayrı bir anlam veya başlı başına bir anlamsızlık taşımaktadır.

İngiliz Subay Ted gibi savaşı dışarıdaki güvenli ülkesinde izleyen figürler, Anadolu'nun çekingen ve savaşa kırgın halkına çok yabancısıdır. Kurtuluş Savaşı'nın yıkıntılarından yeniden doğmaya çalışan Türkiye'nin genç kızı Nefise, hiç istilaya uğramamış bir imparatorluğa, İngiltere'ye, okumaya gittiğinde bu zıtlığın farkına varmaktadır. Vatanı savunmak gerekmedikçe savaşın olmaması gerektiğine inanan ve "*Muharebe hep acı getirir*"(Atasü,94) diyen Nefise'nin önderi Atatürk'ün aksine Ted'in büyük imparatorluğu, savaşın yıkıcı sonuçlarını düşünmeden onu yalnızca topraklarını genişletmek için bir araç olarak görmektedir. İki farklı ülkenin bireylerindeki bakış açısı farkına rağmen Nefise, politikanın sonucu olan savaşa nefretini şu cümlelerle anlatmaktadır: "*Politikanın sonuçları, insanda özel yaşam mı bırakır?*"(Atasü,81)

Bir imparatorluk askerinin yanında,"Dağın Öteki Yüzü" yapıtında savaşın en yakın tanıkları olan Türk askerleri de önemli yer tutmaktadır. Anlatıcının üç dayısının da asker olması nedeniyle savaş kavramına birbirinden farklı kişiliklere sahip askerlerin bakışları yansımaktadır. Yapıt boyunca birbirine zıt karakterleri vurgulanan iki kardeş Reha ve Burhan'ın savaşla ilgili düşüncelerinde de ciddi uçurumlar bulunmaktadır. "*Burhan akrabaların gözünde, mesuliyet duygusu kuvvetli, işinin ehli cesur bir zabitti. Reha ise... İşte öyle... Biraz pısrık, biraz sorumsuz, biraz hercai idi...*"(Atasü,111) Buradan da anlaşılacağı üzere, Reha askerlikten ve savaştan çok uzakta kendi kurduğu hayal dünyasında aşklarını düşlemektedir. Burhan ve arkadaşı İzzet ise korkusuz birer asker olarak

savaşmayı birinci vazifeleri olarak kabullenmektedir. *"Reha ateşe bakarak şarkı mırıldanır, annesini ve sevdiği genç kadını hayal ederken, kardeşi Burhan'ı ve İzzet'i ruhunun hissiyatına pek yabancı buldu"*(Atasü, 112) Savaş ruhundan, kin ve öfke duygularından bu denli uzak olan Reha için savaş; kayboluş demektir. Bu nedenle, Dersim'deki dâhili harpten sonra Reha kendini değersiz ve bir kadar da güçsüz hissetmektedir. *"Reha harpten dönen bütün erkeklerin kendisi gibi "kaybolmuş" olup olmadıklarını merak ediyordu. İstiklal Harbi'nde vuruşmuş gaziler böyle değillerdi. Yoksa içindeki boşalma, dâhili harplere katılanlara mı hastı? Lakin işte Burhan, her zamankinden daha çalışkan, gayretli, kendinden emindi."*(Atasü,118) Burhan'daki bu gücün sebebi savaşı vatan için bir zorunluluk olarak kabul etmesindedir. Savaş alanında Burhan onlarca zehirli düşman görürken Reha ise ölmüş insan bedenlerinin içinde kaybolmaktadır.

İç ve dış savaşların son bulduğuna ve ülkenin huzurlu bir döneme girdiğine inanmaya çalışan halkın yaşadığı bir başka şok ise, Vicdan'da hayat bulmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın haberini alan Vicdan'ın psikolojisi bir savaş daha kaldırarak güçte değildir, geride kalan binlerce insan gibi : *"Yitip gitmemek için sınıksız sarıldı Vicdan, savaşın nasılsa yanından çekip alacağı kocasına... Kaygı dolu, karanlık altı yıl başlıyordu!.. (Bu ilk değildi ki... Dünya hep yıkıldı Vicdan, doğduğun günden bugüne..."*(Atasü,86) Bu düşünceleri nedeniyle Vicdan, kendi vatanını savunmak amacı gütmeyen Kore'deki Türk askerlerinin savaşına şiddetle karşı çıkmaktadır. Asker Cumhur ise kendi savaşı olarak benimsediği bu çatışmada öfkeyle yer

almaktadır. Buna karşın, Vicdan'ın kardeşinin istekle çatışmasına anlam veremediği "*Kurtuluş Savaşı'nın çocuğu Vicdan, Cumhur'un parçalanmış vatanlarını yeniden tümleştirmeye uğraşan Kuzey Korelilere bunca öfkeyi nasıl biriktirdiğini anlayamıyor. Öfkesiz vuruşulamayacağını nereden bilirsin?*"(Atasü, 135) cümlelerinden anlaşılmaktadır.

Vicdan yalnızca Cumhur'un değil diğer asker kardeşi Burhan'ın düşüncelerini de anlayamamaktadır. Vicdan savaşın amacına ve sonuçta neler getirebileceğine odaklanmışken cephedeki askerlerin gözünde savaş "ölmek veya öldürmek" demektir sadece. "*Sanıyor musun ki, vuruşurken amacın doğruluğunu veya yanlışlığını düşünüyordum? Hayır, emre uymazsam kurşuna dizileceğim vardı aklımda.*"(Atasü,175) Savaşın ön saflarında bulunmamış olan Vicdan savaşları özelliklerine göre ayırmaktadır: onun için yurdu savunmak için olanların bir değeri bulunmaktadır. Farklı yerlerden bakan iki figür de 'savaş dağının öteki yüzünü' görmekte ve onun doğruluğuna inanmaktadır.

Savaş hakkında hiç kafa yormayan ve bağınaz bir sadakatle orduya bağlı olan Burhan'ın aksine, Vicdan'ın eşi Raik savaşı sorgulamaktadır. Onu 'yüzyılın lanetli kaderinin' bir parçası olarak gören Raik savaşa anlam veremeyenlerdir. "*İnsanın insana kıymasındaki hayatın anlamını katleden o korkunç öze, savaş alanının dışında alkış tutanların kuru gürültüsü arasındaki saçma çelişkiyi vurguluyordu.*"(Atasü, 156) Bütün figürlerden

farklı olarak savaşın hiçbir şeklini insanlığa sığdıramayan Raik, birer kurda benzettiği askerlere bütünüyle öfkeli.

Savaşlarla iç içe yaşayan bir kuşağın ardından gelen anlatıcının kuşağı ise savaştan daha uzak kalmaktadır. Annesinin savaş nedeniyle 'hep yıkılan, art arda yiten güveninin' sebebini ise ileriki yıllarda bir darbe ile birlikte öğrenmektedir: *"Önce büyük kargaşalar yaşandı; insanlar öldürüldü, arkadaşlarım aralarında! Kocam öldürülebilirdi, öldürülebilirdim! Hayatta kalmak rastlantıya bağlıydı, tıpkı savaştaki gibi! Ardından darbe vurdu!"*(Atasü,200). Vicdan ile kızının arasında bir fark vardır: Vicdan, savaşı devletin bütünlüğü için yapılması gereken bir durum olarak görmekte ve devletin haklılığı savunmakta iken; kızı devletle karşı karşıya gelmekte ve devletin kendi halkını öldürmesini seyretmektedir.

2.4. Vatan

Vatan, bir kimsenin doğup büyüdüğü, bir milletin üzerinde yaşayıp barındığı coğrafyadır. Bu nedenle, vatanın, ilk bakışta görülen kara parçasının çok ötesinde bir anlamı vardır bireyler için. Öyle ki yalnızca, canları pahasına korunan ve nice şehitler verilerek alınan yerler 'vatan' olma hakkını kazanır: O zaman cansız bir coğrafya, her karış toprağı millet kanıyla beslenmiş bir vatani haline gelir. Kültürel değerlerimizi oluşturan bu canlı toprak parçaları insanlarla adeta iletişim halindedir:

kimileri onun sesine kulak verir; kimileri ise hırsın sağır eden çığılıına kapılıp vatanın melodisini duyamaz hale gelir.

"Dağın Öteki Yüzü" romanında, Vicdan'ın annesi Fitnat Hanım ve ağabeyi de iki farklı kutbu temsil etmektedir: Vatanı için ölümü göze alanlar ve menfaati için vatanın ölümünü göz ardı edenler. Bütün çocuklarına vatan sevgisini aşlamaya çalışan Fitnat Hanım ulusalcı bir kimliğe sahiptir. Çocuklarına vatanın kurtuluşu için her türlü zorluğa gözü kapalı girebilmeyi öğütlemektedir: "*Ona, vatan, düşman çizmesi altındayken korkuya kapılmanın Allah indinde günah, kul indinde suç olduğunu anlattı...*"(Atasü, 50). Anadolu'daki fedakâr Türk kadını portresini yansıtan Fitnat Hanım, savaş yıllarında tek başına bütün gücüyle, önce çocuklarına sonra vatanına sahip çıkmaktadır. Karakteri güçlü ve azmi sonsuz Fitnat Hanım'a karşın ağabeyi varsıllık uğruna vatan hainliğine soyunmaktadır. "*Bize düşen, vatanın kurtuluşu için Rabbimize duacı, Mustafa Kemal Paşa'ya yardımcı olmaktadır. Zafer bizimdir.*"(Atasü, 51) diyen Fitnat Hanım için yadsınamayacak kadar büyük bir pisliktir kardeşinin bulaştığı. Kardeşinin düşman zabitlerle verimli ilişkilerini, vatan sevgisinden öte ahlak kurallarına sığdıramamaktadır. "*Fitnat Hanım buna dayanamadı. Ağabey evinin varsıllığı, ölen kocasının ve yitirdikleri anayurtlarının anısına küfür gibiydi.*"(Atasü, 53)

Vatan aşkıyla dolu olan Fitnat Hanım'ın kızına bıraktığı en büyük miraslardan biri de vatanına olan delice bağlılığıdır. Vatan için savaşan Hayreddin Bey'in ve yurtlarını kurtarmak için çırpınan Fitnat Hanım'ın kızı "*Küçük Vicdan'a, vatan için, istiklal için, Mustafa Kemal Paşa için, öl deseler ölürdü...*"(Atasü,50). Selanik'ten, doğduğu kentten, edip Anadolu'ya yerleşen Vicdan, önünde bulunan iki topraktan hangisinin vatan olduğuna karar verememektedir. Doğduğu Selanik mi, yoksa Misak-ı Milli sınırları oluşturan ve uğruna savaşılan Anadolu mu? Zihninde oluşan iki zıtlığı Atatürk'ün "*Yurdumuz artık Anadolu'dur; güzel Türkiye'miz, vatanımız. Kalbimizin ıstırabını yurt sevgisine inkılâp ettirmeye mecburuz, çocuğum.*" (Atasü, 94) sözüyle yenmekte ve aradığı vatanını bulmaktadır Vicdan. Yitirilen Selanik'i kalbinin bir köşesine koyarak vatani olarak benimsediği Anadolu'ya bağlanmaktadır. Yitirdiği vatanına üzülen Vicdan'ın karşı dağında ise Nefise, bulamadığı vatanına üzülmektedir. Bir yere bağlı olmak isteyen Vicdan'ın aksine o, hiçbir yere ait olamamaktadır. İngiltere'de ailelerinden uzakta olan "Vatan neresi?" sorusuyla boğuşan iki figürün arasında bir fark bulunmaktadır: Vicdan benimsediği iki yurt arasında seçim yapmak zorundayken, Nefise yaşadığı toprak parçalarına bağlanamamıştır. İkisi de üzülmektedir: "*Biri yitirdiği vatanına, henüz bulamadığına öbürü...*"(Atasü,62)

Fitnat Hanım'ın ağabeyinin işgalcilerle olan verimli ilişkisinin bir benzeri başka kardeşlerin de arasında bir uçuruma sebep olmaktadır: Vicdan ve

Burhan'ın. Balkan Savaşları zamanında doğdukları ve göç etmek zorunda kaldıkları vatanları Selanik'i menfi çıkarları için yalnız nüfus kâğıdından değil, ruhundan da silebilen kardeşinin yaptıkları Vicdan'ın kabul edebileceği bir durum değildir. Burhan'ın hırsına yenik düşen cılız vatan sevgisi iki kardeş arasında yıkılması imkânsız duvarlar örmektedir. *"Hırsı ne sadakat tanır, ne aklın sesini duyar. Vicdan, kardeşinden, hayatının en büyük sevgisinden tiksirmekte şimdi!"* (Atasü,191) Üstelik Burhan, siyasi ve maddi çıkarları için tüm bedeniyle hissettiği o deniz kentinin yanı sıra yaşadığı ülkenin geleceğini de hiçe saymaktadır. İçinde sönmek bilmeyen tutku ve sahip olma isteği olan insanlarda olduğu gibi Burhan da "Önce vatan!" diyebilmek için çok bencildir. Hayallerini süsleyen üst mevkiler uğruna iktidarın ve vatanına göz diken emperyalist devletlerin oyunlarında figüranlık yapmaktadır. Vatanının düşeceği durumdan endişe duyan Vicdan ise, bir zamanlar vatani için savaşan kardeşinin ikiyüzlülüğünü kabullenememektedir. Vatansever kişiliğiyle Vicdan, zihninde Burhan'ı *"Nasıl Demokrat Partililerle böyle içli dışlı olabilirsin?"* (Atasü,174) sorusuyla yargılamaktadır. Bir yanda Vicdan, kutsal saydığı vatan toprağının her karışını kendi canının önünde tutabilen yılmaz bir kadın; dağın diğer yüzünde ise, ihtiraslarına yenilerek kişisel çıkarlarını her şeyin önüne koyan ağgözlü bir iş adamının sembolü Burhan.

Kemalist kuşağın vatan sevgisiyle dolu bireylerinin gün geçtikçe değişimine tanık olduğumuz "Dağın Öteki Yüzü" yapıtında bencilliğinin

tutsağı olan Burhan'ın ardından gelen kuşak da mücadele vermeden özgürce doğup yaşadıkları vatanın değerini bilmekten çok uzaktır. Vicdan'ın kızı, Vicdan'ın gözlerinde parlayan bir güç olarak tanımladığı vatan sevgisini anlamlandıramamaktadır. Kurtuluş mücadelesi sırasında toprağı düşmanın pençelerinden çekip alan kuşağın vatanına bağlılığı devir değıştikçe azalmaktadır. *"...hani çıkarlara teslim olmayıp yüzyıl başının istilacılarıyla işbirliğini reddeden, hani devleti canında önde düşündüğü için şimdiki insanlara garip ve gülünç görünen o güce nasıl ulaşmalı?"* (Atasü,249) Mili mücadeleye tanık olmuş bireylerin damarlarında akan Kuva-i Milliye kanının gün geçtikçe kişisel hırsların ateşi tarafından nasıl yutulduğu sonraki kuşağın ağzından aktarılmaktadır.

3. SONUÇ

Kurmaca bir gerçekliğe biyografik öğelerin yerleştirildiğı Erendiz Atasü'nün 'Dağın Öteki Yüzü' adlı yapıtı, Cumhuriyet tarihini farklı toplumsal değerlere sahip figürler aracılığıyla çok boyutlu bir bakış açısıyla yansıtmaktadır. Erendiz Atasü, yapıtında Cumhuriyet'in ilanının ardından yaşanan çalkantılı dönemi irdelemekte, kuşaklar boyunca değışen toplumsal yapıyı sorgulamaktadır.

Sosyal, ekonomik ve siyasi hayatın farklılaşması sonucu değışen dış gerçeklik, yapıt boyunca figürlerin iç gerçekliğini de etkileyen bir unsurdur. **Yapıtta, kuşaktan kuşağa aktarılırken başkalaşan Kemalizm ve cumhuriyet kavramlarını**

işlemekle Türkiye'nin yakın tarihi aydınlatılmakta ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan süreçte 'toplumsal değişim' ana sorunsalına dikkat çekilmektedir.

Yapıt boyunca farklı kutuplarda yer alan figürlerin 'öteki' bakış açıları verilmektedir. Nesnel bir tutumla gerçeklerin bütün yüzlerini göstermeye çalışan Atasü, "yaşamın karşıtlıklardan oluşan yapısını" aktarabilmek için kutupluluk ilkesinden yararlanmıştır. Oluşturulan bu kutupluluk aracılığıyla, kadın-erkek, genç-yaşlı, cesur-korkak pek çok insanın değer yargıları bir araya getirilmiş, karşıtlıkların oluşturduğu bütünlük okuyucuya sunulmuştur.

Yapıtın düşünsel özü, demokrasiyi ve cumhuriyet rejimini içselleştiren figürlerle cumhuriyeti kendi çıkarlarına göre yorumlayan figürler arasında yaşanan çatışmadır. Kutuplaşan toplumdaki iki yüzün de bakış açılarına yer vererek Türkiye'nin tarihsel ve kültürel birikiminden beslenen yapıt, figürlerin, değerlerin ve gerçekliklerin nesnel bir şekilde değerlendirilmesini sağlamıştır. İnsan var olduğu sürece oluşacak olan kutuplar gerçekliğin parçalarıdır; bu kutuplar anlaşılmadan yap-bozun parçaları birleştirilemez ve herhangi bir olayın bütünü eleştirel bir gözle değerlendirilemez.

(3903)

4. Kaynakça

Atasü, Erendiz. *Dağın Öteki Yüzü*. İstanbul: Everest Yayınları, 2009.

Yüksel, Ayşegül. «Kurmaca ile Gerçeğin Buluştuğu Noktada Geçmiş ile Hesaplaşma.»
tarih yok. *www.erendizatasu.com*. 1 Kasım 2012.